

Marcin Gołębiowski¹

Odpowiedzialność konstytucyjna prezydenta Ukrainy

Słowa kluczowe: Ukraina, system prawny, odpowiedzialność prawna, prezydent Ukrainy, Konstytucja Ukrainy, odpowiedzialność konstytucyjna, procedura impeachmentu

Keywords: Ukraine, legal system, Ukrainian law, legal responsibility, constitutional responsibility, president of Ukraine, impeachment process, Constitution of Ukraine

Streszczenie

Tematyka artykułu oscyluje wokół zagadnień związanych z zasadami ponoszenia odpowiedzialności konstytucyjnej przez prezydenta Ukrainy. Na gruncie prawa ukraińskiego zakres odpowiedzialności wyznacza prawno-ustrojową pozycję prezydenta Ukrainy, który na podstawie przepisów Konstytucji z 26 czerwca 1996 r. może być złożony z urzędu w trybie procedury impeachmentu. W artykule przeprowadzono analizę stanowisk doktryny prawniczej dotyczących zakresu pojęciowego „odpowiedzialności konstytucyjnej prezydenta Ukrainy” oraz dokonano próby zdefiniowania odpowiedzialności konstytucyjnej prezydenta Ukrainy w świetle postanowień Konstytucji Ukrainy oraz wykładni legalnej dokonanej przez Sąd Konstytucyjny Ukrainy. W artykule przedstawiono również poszczególne etapy procedury mającej na celu złożenie głowy państwa z urzędu, wskazano organy uprawnione do wszczęcia i przeprowadzenia postępowania oraz podjęcia decyzji o odsunięciu z zajmowanego stanowiska prezydenta. Podjęto także próbę analizy skutków prawnych niekonstytucyjnego zwolnienia urzędu głowy państwa przez Wiktora Janukowycza. W wyniku przeprowadzonej analizy aktów prawnych skonstruowano wnioski *de lege ferenda* odnoszące się do kręgu podmiotów uprawnionych do inicjowania i przeprowadzania procedury impeachmentu.

¹ Autor jest asystentem w Katedrze Prawa Konstytucyjnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej w Lublinie. E-mail: golebiowski.marcin@o2.pl.

Summary

Constitutional responsibility of the President of Ukraine

This article presents issues pertaining to the constitutional responsibility acknowledged by the president of Ukraine. Under the Ukrainian law, the scope of responsibilities taken over by the president of Ukraine translates into his legal and system-related position. According to the Constitution of 26 June 1996, the duties and responsibilities may be attributed *ex officio*, under the procedure of impeachment. The aim of this article is also to present differences between the representatives of legal doctrines in terms of acknowledging the constitutional responsibility by the president of Ukraine. The article also specifies each stage of the procedure aimed at dismissing the president, provides a list of bodies authorised to commence and conduct the proceedings and making the final decision on the dismissal. Furthermore, the article also provides analysis of legal effects being exerted when the head of state was unconstitutionally dismissed by Viktor Yanukovych. The result of the analysis of legal acts was the formulation of *de lege ferenda* conclusions referring to/concerning the spectrum of entities authorized to initiate and conducting the impeachment procedure.

✱

I. Wprowadzenie

Jednym z demokratycznych mechanizmów sprawowania władzy w państwie jest określenie zakresu odpowiedzialności konstytucyjnej i politycznej naczelnych organów państwowych. Na gruncie prawa ukraińskiego zakres odpowiedzialności wyznacza prawno-ustrojową pozycję prezydenta Ukrainy, który na podstawie przepisów Konstytucji Ukrainy z 26 czerwca 1996 r.² i zgodnie z przyjętym ustawodawstwem ponosi odpowiedzialność konstytucyjną. Z kolei, odpowiedzialność polityczna, zwana również parlamentarną, związana jest z oceną trafności, zasadności czy celowości realizacji określonych działań przez osobę sprawującą urząd państwowy, dokonywaną przez organ powołujący lub kontrolny³. Zasada braku odpowiedzialności parlamentarnej pre-

² Konstytucja Ukrainy, *Widomosti Werhownoji Rady Ukrainy (BBP)*, 1996, nr 30, poz. 141.

³ B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, 2008, s. 448–449.

zydenta stanowi swego rodzaju paradygmat w państwach z systemem parlamentarnym. Brak odpowiedzialności parlamentarnej prezydenta obowiązuje również na gruncie ustawodawstwa ukraińskiego. Przyjmuje się, że pojęcie odpowiedzialności politycznej ma szersze znaczenie niż odpowiedzialność parlamentarna, gdyż obejmuje swoim zakresem pojęciowym nie tylko odpowiedzialność przed parlamentem, ale również przed narodem, stanowiącym władzę suwerenną⁴.

Należy przyjąć, że szczególnego znaczenia na gruncie ustawodawstwa ukraińskiego nabierają podstawowe funkcje odpowiedzialności konstytucyjnej, wśród których należy wymieść funkcje: prewencyjną, represyjną oraz kompensacyjną⁵. Konstrukcja prawna pociągania do odpowiedzialności osób pełniących urząd prezydenta powinna nie tylko oddziaływać represyjnie, ale również kompensacyjnie w wymiarze ogólnospołecznym, przedstawiając opini publicznej dolegliwość kary za naruszenie prawa.

Analiza rozwiązań konstytucyjnoprawnych obowiązujących na gruncie prawa ukraińskiego prowadzi do sformułowania następujących pytań badawczych: czy prezydent Ukrainy ponosi odpowiedzialność konstytucyjną za czyny związane z pełnieniem urzędu? Jak przedstawia się procedura pociągania prezydenta do odpowiedzialności? Jak należy ocenić pozbawienie władzy prezydenta przez parlament w świetle wydarzeń z 2014 r.? Tak nakreślone problemy stanowią dla autora punkt wyjścia do skonstruowania hipotez badawczych: 1. Konstytucja Ukrainy dopuszcza pociągnięcie prezydenta do odpowiedzialności konstytucyjnej. 2. Prezydent może być złożony z urzędu w trybie procedury impeachmentu. 3. Pozbawienie prezydenta władzy przez parlament w 2014 r. odbyło się w sposób niezgodny z Konstytucją Ukrainy.

Autor, stosując metodę prawno-dogmatyczną, dokona próby oceny rozwiązań normatywnych stanowiących część ukraińskiego porządku prawnego, odnoszących się do procedury impeachmentu, oraz przeprowadzi badanie orzecznictwa Sądu Konstytucyjnego Ukrainy w zakresie ustalenia definicji legalnej odpowiedzialności konstytucyjnej prezydenta Ukrainy. W artykule autor podejmie próbę analizy dostępnej literatury i publikacji prawniczych

⁴ B. Dziemidok-Olszewska, *Instytucja prezydenta w państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, Lublin 2003, s. 305.

⁵ *Konstytucja RP. Tom II, Komentarz do art. 87–243*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 4.

w celu wyjaśnienia kwestii terminologicznych oraz przedstawienia stanowiska poszczególnych przedstawicieli literatury prawniczej w zakresie definiowania oraz postrzegania zakresu odpowiedzialności, jaką ponosi prezydent Ukrainy. Ponadto, na potrzeby opracowania autor dokona próby samodzielnego zdefiniowania odpowiedzialności konstytucyjnej prezydenta Ukrainy, a także oceny konstytucyjności decyzji parlamentu ukraińskiego o złożeniu prezydenta z urzędu w 2014 r. i skutków prawnych, które w przyszłości mogą wpłynąć na stabilność ustrojową Ukrainy.

II. Impeachment

Instytucja impeachmentu wywodzi się z anglosaskiej kultury prawnej i stanowiła pierwowzór odpowiedzialności prawnej umożliwiającej pociągnięcie do odpowiedzialności urzędników królewskich (ministrów) za naruszenie prawa. Pierwotnie instytucja impeachmentu związana była z postawieniem w stan oskarżenia za nieskodyfikowane czyny „zdrady stanu” czy „nadużycia władzy”, a następnie, po rozszerzeniu zakresu odpowiedzialności o czynniki polityczne, także czyny związane z naruszeniem „racji stanu” oraz „interesu państwa”. Na anglosaskiej konstrukcji impeachmentu bazowali twórcy m.in. Konstytucji Stanów Zjednoczonych z 1787 r., sankcjonując odpowiedzialność prawną wyższych urzędników państwowych, w tym prezydenta. Z założenia w trybie procedury impeachmentu następuje złożenie z wykonywanego urzędu osoby niepodlegającej usunięciu lub odwołaniu w innym, prawnie przewidzianym trybie⁶.

Procedura impeachmentu stała się podstawą odpowiedzialności konstytucyjnej stosowanej wobec prezydenta Ukrainy. Instytucja ta została wprost określona w art. 111 Konstytucji Ukrainy, który stanowi, że prezydent Ukrainy może być złożony w urzędzie przez Radę Najwyższą Ukrainy w trybie impeachmentu w wypadku dopuszczenia do zdrady państwa lub w przypadku popełnienia innego przestępstwa. Organem upoważnionym do przeprowadzenia procedury impeachmentu jest Rada Najwyższa Ukrainy. Parlament jest również wyłącznym organem upoważnionym do przedterminowego złożenia z urzędu prezydenta Ukrainy w prezentowanej procedurze. Określo-

⁶ B. Dziemidok-Olszewska, op.cit., s. 312.

na w konstytucji procedura odwołania prezydenta jest wieloetapowa i włącza w określone etapy procedowania poszczególne organy sądownictwa konstytucyjnego (Sąd Konstytucyjny) i powszechnego (Sąd Najwyższy). Konstytucyjne rozbudowanie postępowania w trybie impeachmentu ma na celu wyeliminowanie nieuzasadnionych prób pociągnięcia do odpowiedzialności konstytucyjnej w sytuacji głębokiego kryzysu politycznego pomiędzy władzą ustawodawczą a głową państwa. Złożoność procedury podkreśla również szczególną pozycję prawno-ustrojową prezydenta w systemie konstytucyjnym Ukrainy⁷.

III. Pojęcie odpowiedzialności konstytucyjnej prezydenta Ukrainy

Implementacja anglosaskiego terminu impeachment na grunt ustawodawstwa ukraińskiego powoduje niejasności interpretacyjne związane z przyjęciem odpowiedniego reżimu odpowiedzialności prawnej prezydenta Ukrainy. W doktrynie wśród różnych zakresów odpowiedzialności prawnej wyróżnia się w szczególności odpowiedzialność konstytucyjną i karną. Ukraińska ustawa zasadnicza nie wskazuje, czy procedura określona w art. 111 ma charakter pociągnięcia prezydenta do odpowiedzialności konstytucyjnej. Dokonując wykładni językowej art. 111 Konstytucji Ukrainy, należy przyjąć, że przepis prawny określa przedmiot odpowiedzialności prawnej, czyli czyn niedozwolony popełniony w formie przestępstwa zdrady państwa lub innego przestępstwa. Możemy wyróżnić zakres podmiotowy organów uprawnionych do przeprowadzenia procedury impeachmentu oraz złożenia prezydenta z urzędu. Konstytucja Ukrainy nie określa również pojęcia zdrady państwa i przestępstwa. Definicje legalne zdrady państwowej oraz przestępstwa karnego określone są w Kodeksie Karnym Ukrainy⁸ z 5 kwietnia 2001 r.⁹

⁷ A. Stec, *Pozycja ustrojowa Prezydenta w systemie Konstytucyjnym Ukrainy (1991–2012)*, Lwów 2014, s. 270.

⁸ Zob. B. Skończyńska-Prokopowicz, I. Luchakivska, *Prawo ukraińskie. Teksty – źródła – tłumaczenia*, Rzeszów 2015, s. 81. W dosłownym tłumaczeniu: Kodeks Kryminalny Ukrainy, według zastosowanego przekładu Kodeks Karny Ukrainy.

⁹ Kryminalnyj Kodeks Ukrajiny, Widomosti Werhownoji Rady Ukrajiny (BBP), 2001, nr 25–26, poz. 131.

Część przedstawicieli polskiej literatury prawniczej¹⁰ stoi na stanowisku, że odpowiedzialność prezydenta Ukrainy jest ograniczona jedynie do odpowiedzialności karnej, z wyłączeniem ponoszenia odpowiedzialności konstytucyjnej za naruszenie konstytucji i ustaw. Odmienne stanowisko prezentuje A. Stec¹¹, według którego Prezydent Ukrainy ponosi odpowiedzialność konstytucyjną za naruszenie prawa. Autor, popierając stanowisko przedstawione przez A. Steca, przyjmuje, że konstytucyjnie określona procedura impeachmentu jest uosobieniem odpowiedzialności konstytucyjnej prezydenta Ukrainy. Stanowisko takie jest zgodne z przyjętym powszechnie w ukraińskiej literaturze prawniczej poglądem, zgodnie z którym impeachment, jako procedura ustanowiona przez Konstytucję Ukrainy, jest jedynym trybem pociągnięcia prezydenta Ukrainy do odpowiedzialności konstytucyjnej. Stanowisko takie prezentowane jest w szczególności przez: W.Ja. Tacjia¹², I.M. Sopilko, D.O. Bezzubowa, Ju.W. Korniejewa, O.M. Melnyka¹³, W.L. Fedorenka¹⁴, Ju.N. Todika¹⁵, Ju.W. Tkaczenka¹⁶, O. Majidannika¹⁷, N.M. Batanową¹⁸.

Pogląd doktryny prawniczej jest zgodny z legalną definicją przyjętą w orzeczeniu Sądu Konstytucyjnego Ukrainy¹⁹, który dokonał legalnej wykładni

¹⁰ Zob. B. Dziemidok-Olszewska, op.cit., s. 319., E. Zieliński, *System konstytucyjny Ukrainy*, Warszawa 2007, s. 74; A. Olechno, *Instytucja Prezydenta w systemie konstytucyjnym organów Ukrainy (1996–2005)*, Toruń 2009, s. 195.

¹¹ A. Stec, op.cit., s. 267.

¹² *Konstytucja Ukraini. Naukowo-praktycznyj Komentar*, red. W.Ja. Tacij, Charkiw 2011, s. 765.

¹³ I.M. Sopilko, D.O. Bezzubow, Ju.W. Korniejew, O.M. Melnyk, *Konstytucja Ukraini. Naukowo-praktycznyj Komentar*, Kyjiw 2017, s. 126.

¹⁴ W.L. Fedorenko, *Konstytucyjne Prawo Ukrainy*, Kyjiw 2016, s. 145.

¹⁵ Ju.N. Todika, *Konstytucja Ukraini: problemi teoryy i praktyky*, Charkow 2000, s. 188.

¹⁶ Ju.W. Tkaczenko, *Osoblywosti Konstytucijno-prawowoji widpowidalnosti*, „Forum Praw” 2013, nr 3, s. 656., Ju.W. Tkaczenko, *Formy (Wydy) Konstytucijno-prawowoji widpowidalnosti*, „Forum Praw 2013”, nr 2, s. 551.

¹⁷ O. Majidannik, *Konstytucijno-prawowa widpowidalnist: oznaky, pidstawy, subjekty*, „Prawo Ukrainy” 2001, nr 2, s. 92.

¹⁸ N.M. Batanowa, *Konstytucijno-prawowa widpowidalnist jak wyd konstytucijno-prawowych widnosyn*, „Czasopys Kyjiwskoho Uniwersytetu Prawa” 2009, Nr 2, s. 64; N.M. Batanowa, *Konstytucijno-prawowa widpowidalnist jak harnantija zabezpeczennaja derżawnoho suverenitetu Ukrainy*, „Jurydycznyj Wisnyk” 2011, Nr 3, s. 26.

¹⁹ Riszennja Konstytucijnoho Sudu Ukrainy nr 19-rp/2003 z 10.12.2003 r. baza orzeczeń Sądu Konstytucyjnego Ukrainy <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-03> (3.04.2018).

części pierwszej art. 111 Konstytucji na podstawie przyznanego uprawnienia określonego w art. 150 Konstytucji Ukrainy. Legalna interpretacja Sądu Konstytucyjnego Ukrainy dotycząca oceny procedury impeachmentu została przeprowadzona na wniosek grupy 47 deputowanych, złożony w trybie przewidzianym w art. 36 ustawy o Sądzie Konstytucyjnym Ukrainy z 16 października 1996 r.²⁰ Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego Ukrainy nr 19-rp/2003 z 10 grudnia 2003 r. stanowi, że impeachment, jako procedura ustanowiona przez Konstytucję Ukrainy, jest jedynym trybem pociągnięcia prezydenta Ukrainy do odpowiedzialności konstytucyjnej, a jej charakter prawny nie jest tożsamy z oskarżeniem osoby zgodnie z normami Kodeksu postępowania karnego Ukrainy²¹. Miejsce impeachmentu w systemie instytucji konstytucyjnych świadczy o jego szczególnym charakterze jako pozasądowego procesu konstytucyjnego, w ramach którego parlament może pozbawić prezydenta urzędu za popełnione przestępstwa. Ponadto, Sąd Konstytucyjny Ukrainy stwierdza, że część pierwszą art. 111 Konstytucji należy interpretować tak, że przeprowadzenie procedury konstytucyjnej prowadzącej do złożenia prezydenta z urzędu, w tym przeprowadzenie śledztwa w tej sprawie, jest realizowane bez wszczynania postępowania określonego przepisami kodeksu postępowania karnego. Zgodnie z art. 150 Konstytucji, orzeczenia Sądu Konstytucyjnego Ukrainy podlegają wykonaniu na terenie całej Ukrainy, są ostateczne i nie podlegają zaskarżeniu.

Przywołane orzeczenie Sądu Konstytucyjnego Ukrainy dotyczy również istotnego zagadnienia związanego z odpowiedzialnością prawną prezydenta Ukrainy, określonego w art. 105 Konstytucji, zgodnie z którym prezydent Ukrainy w czasie sprawowania urzędu korzysta z przywileju nietykalności. Ta konstytucyjnie przyznana gwarancja ma na celu zapewnienie możliwości realizacji przez prezydenta jego zadań i obowiązków²². Przywilej nietykalności prezydenta związany jest z posiadaniem immunitetem, który ma charakter względny i nietrwwały. Względność przejawia się w możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności konstytucyjnej prezydenta w trybie impeachmentu.

²⁰ Закон України про Конституційний Суд України, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, nr 49, poz. 272.

²¹ Кримінальний Процесуальний Кодекс України, Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, nr 9–10, nr 11–12, nr 13, poz. 88.

²² I.M. Sopilko, D.O. Bezzubow, Ju.W. Korniejew, O.M. Melnyk, op.cit., s. 120.

Nietrwałość przejawia się w czasowości przyznania immunitetu, który ustaje z dniem zakończenia kadencji lub w przypadku opróżnienia urzędu prezydenta z innych przyczyn. Nietykalność jest również związana z brakiem odpowiedzialności karnej urzędującego prezydenta²³. Brak odpowiedzialności karnej jest wzruszalny w trybie pociągnięcia do odpowiedzialności konstytucyjnej w ramach procedury impeachmentu, której celem jest złożenie prezydenta z urzędu, a tym samym pozbawieniem go immunitetu nietykalności, co umożliwi w dalszej kolejności wszczęcie i przeprowadzenie postępowania w procesie karnym na zasadach ogólnych. Postępowanie takie nie jest już prowadzone wobec prezydenta Ukrainy, a osoby która została złożona z urzędu głowy państwa²⁴. W literaturze²⁵ wskazuje się, że podstawowym celem postępowania związanego z pociągnięciem do odpowiedzialności konstytucyjnej jest pozbawienie urzędu osoby, która naruszyła normy wyznaczone przepisami Konstytucji.

Należy zwrócić uwagę, że w ukraińskiej literaturze prawniczej oprócz stosowania terminu „odpowiedzialność konstytucyjna”, co zgodne jest z nazewnictwem zastosowanym w przywołanym orzeczeniu Sądu Konstytucyjnego, można spotkać się z takimi określeniami jak „odpowiedzialność publiczno-prawna” oraz „odpowiedzialność konstytucyjno-prawna”²⁶. Jednakże, należy zauważyć, że w ukraińskiej doktrynie pojęcia te są stosowane wymiennie i mają tożsame znaczenie²⁷. W celu zachowania zgodności terminologicznej, autor w opracowaniu przyjmuje ujednoliconą siatkę pojęciową stosując nazwę „odpowiedzialność konstytucyjna”.

Dokonując próby opracowania definicji odpowiedzialności konstytucyjnej prezydenta Ukrainy, trzeba zwrócić uwagę, że w ukraińskiej literaturze prawniczej występuje szereg omówień tego pojęcia. Wśród nich warto przywołać stanowisko Ju. Todika²⁸, według którego odpowiedzialność konsty-

²³ *Konstytucija Ukraini. Naukowo-praktycznyj Komentar...*, s. 766.

²⁴ A. Olechno, op.cit., s. 198., A. Stec, op.cit., s. 269.

²⁵ S. Grabowska, *Modele odpowiedzialności konstytucyjnej prezydenta we współczesnych państwach europejskich*, Toruń 2012, s. 27.

²⁶ N.W. Pawłowska, *Konstytucyjno-prawowa widpovidalnist narodnyh deputativ Ukrainy*, „Naukowyj Wisnyk Miżnarodnoho Humanitarnoho Uniwersytetu” 2015, nr 16, t. I, s. 22.

²⁷ O.W. Sowhyrja, N.H. Szuklina, *Konstytucijine Prawo Ukrainy. Pownyji Kurs*, Kyjiw 2018, s. 38.

²⁸ Ju.N. Todika, *Konstytucija Ukraini: problemi teoryj i praktyky*, Charkow 2000, s. 188.

tucyjną rozumie się jako określony przez normy prawa konstytucyjnego odrębny rodzaj odpowiedzialności prawnej, funkcjonujący w sferze stosunków konstytucyjno-prawnych, a pociągnięcie do tego rodzaju odpowiedzialności skutkuje negatywnymi następstwami prawnymi²⁹. Zdaniem Ju. Tkaczenko³⁰ poprzez odpowiedzialność konstytucyjną należy rozumieć odrębny rodzaj odpowiedzialności prawnej, uregulowany przez normy prawne i zabezpieczony przymusem państwa, wyrażany w postaci negatywnych skutków prawnych bezpośrednio przewidzianych w ustawodawstwie konstytucyjnym w stosunku do podmiotu, który swoim działaniem łamie prawo konstytucyjne (delikt) w zakresie stabilności ustroju konstytucyjnego, praw i wolności jednostki w Ukrainie. Zdaniem L. Nalywaiko³¹ odpowiedzialność konstytucyjna to rodzaj odpowiedzialności społecznej i prawnej, która występuje w sferze stosunków konstytucyjno-prawnych, przewidzianych w normach prawa konstytucyjnego. Odpowiedzialność konstytucyjna charakteryzuje się specyficznym kręgiem podmiotów, odrębną procedurą oraz sankcjami prawnymi i polega na zastosowaniu przewidzianych w prawie środków przymusu za naruszenie przepisów prawa. Ma również na celu wywołanie pożądanego, zgodnego z przepisami prawa zachowania podmiotów ponoszących odpowiedzialność konstytucyjną.

Biorąc pod uwagę przepisy Konstytucji Ukrainy, orzeczenie Sądu Konstytucyjnego oraz wyżej wymienione stanowiska i poglądy doktryny, autor na potrzeby niniejszego opracowania proponuje przyjęcie takiej definicji odpowiedzialności konstytucyjnej w stosunku do prezydenta Ukrainy, w której odpowiedzialność konstytucyjną należy rozumieć jako przewidziany normami prawa konstytucyjnego Ukrainy rodzaj odpowiedzialności prawnej podmiotu konstytucyjnego, który polega na możliwości złożenia z urzędu prezydenta przez Radę Najwyższą Ukrainy w specjalnej procedurze konstytucyjnej w przypadku dopuszczenia się przez niego zdrady państwa albo popełnienia innego przestępstwa.

²⁹ Zob. N. Steciuk, *Odpowiedzialność konstytucyjno-prawna w kontekście zmian Ustawy Zasadniczej Ukrainy z 1996 r.*, [w:] *O potrzebie zmian Konstytucji Polski i Ukrainy*, red. W. Skrzydło, W. Szapował, K. Eckhardt, Przemysł 2006, s. 303.

³⁰ Ju.W. Tkaczenko, *Osoblywosti Konstytucijno...*, s. 656.

³¹ L.R. Nalywaiko, *Konstytucyjno-prawowa widpovidalnist: pyttannia teorii ta praktyky: awtoreferat dysertacji kandydata jurydycznych nauk*, Kyiw 2000, s. 7.

IV. Przebieg procedury impeachmentu

Konstytucja Ukrainy określa podstawowe stadia procedury impeachmentu, wskazując przedmiot, organy uprawnione do przeprowadzenia procedury oraz tryb procedowania parlamentu. Szczegółowe zasady dotyczące trybu złożenia prezydenta z urzędu określone są w art. 171–188 Regulaminu Rady Najwyższej Ukrainy, wprowadzonego ustawą z 10 lutego 2010 r.³² Do wskazanej procedury stosuje się również przepisy ustawy o tymczasowych komisjach śledczych, specjalnych tymczasowych komisjach śledczych i tymczasowych specjalnych komisjach Rady Najwyższej.

Zgodnie z art. 111 Konstytucji, postępowanie w sprawie złożenia z urzędu prezydenta Ukrainy w trybie impeachmentu rozpoczyna się z inicjatywy większości konstytucyjnego składu Rady Najwyższej Ukrainy. W praktyce konstytucyjnej oznacza to, że inicjatywa musi zdobyć poparcie co najmniej 226 deputowanych (parlamentarzystów). Pisemny wniosek musi spełniać formalne wymogi związane z uzasadnieniem wraz ze wskazaniem czynu, jaki może nosić znamiona przestępstwa. W celu zainicjowania procedury impeachmentu, wypełniając dyspozycję normy określonej w ust. 3 art. 111 Konstytucji Ukrainy, tworzy się tymczasową komisję śledczą, której celem jest przeprowadzenie śledztwa. Zgodnie z Regulaminem Rady Najwyższej, w skład komisji wchodzi deputowani z zachowaniem reprezentacji frakcji parlamentarnych, prokurator wykazujący się specjalistycznym doświadczeniem zawodowym oraz trzech biegłych śledczych spełniających wymagania dotyczące wykształcenia oraz doświadczenia zawodowego. Osoby te składają deklaracje o możliwości wykonywania tych funkcji. Organem uprawnionym do powołania tymczasowej komisji śledczej jest Rada Najwyższa, która podejmuje uchwałę większością konstytucyjnego składu Rady³³.

Do podstawowych zadań komisji należy: weryfikacja prawdziwości oraz kompletności wniosku oraz uzasadnienia w sprawie pociągnięcia do odpowiedzialności konstytucyjnej prezydenta. Komisja ma prawo do wysłuchania prezydenta Ukrainy i obrońcy (obrońców) jego praw, żądania niezbędnych dokumentów, materiałów i innych informacji związanych z dochodzeniem

³² Закон України про Регламент Верховної Ради України, Відомості Верховної Ради (ВВР), 2010, nr 14–15, nr 16–17, poz. 133.

³³ *Konstytucja Ukraini. Naukowo...*, s. 768.

od organów państwowych, jednostek samorządu terytorialnego, osób prawnych i osób fizycznych, a w razie potrzeby – powołania ekspertów do analizy i oceny zebranych dowodów, jak również prawo do wezwania każdego obywatela Ukrainy (z wyjątkiem sędziów i sędziów Sądu Konstytucyjnego Ukrainy), który może posiadać informacje o okolicznościach stanowiących podstawę do wszczęcia procedury impeachmentu.

W posiedzeniach komisji śledczej mogą, w roli obserwatorów, uczestniczyć sędziowie Sądu Konstytucyjnego Ukrainy. Zasada ta jest realizacją obowiązku stwierdzenia przez Sąd Konstytucyjny Ukrainy przestrzegania procedury konstytucyjnej w zakresie rozpoznania i rozpatrzenia sprawy o złożenie z urzędu prezydenta Ukrainy w trybie impeachmentu. Zasada ta wynika wprost z art. 151 Konstytucji Ukrainy. Etapem kończącym prace komisji śledczej jest opracowanie wniosku w sprawie oskarżenia prezydenta Ukrainy spełniającego wymogi dla aktu oskarżenia, zgodnie z kodeksem postępowania karnego Ukrainy. Dalsze procedowanie nad usunięciem prezydenta z urzędu wymaga tego, aby wnioski i konkluzje specjalnej komisji śledczej potwierdzały, że czyny popełnione przez prezydenta są zawinione i stanowią podstawę do złożenia głowy państwa z urzędu³⁴.

Wyniki pracy komisji śledczej, jak mówi ust. 4 art. 111 Konstytucji, stanowią przedmiot obrad Rady Najwyższej Ukrainy, na które oprócz deputowanych zapraszani są: prezydent Ukrainy, przewodniczący Sądu Konstytucyjnego Ukrainy, przewodniczący Sądu Najwyższego i wyznaczeni sędziowie, Pełnomocnik Rady Najwyższej Ukrainy do Praw Człowieka oraz Prokurator Generalny. Zgodnie z art. 179 Regulaminu, prezydent ma prawo złożyć wyjaśnienia przed izbą plenarną, jak również sprzeciwić się zarzutom sformułowanym we wniosku komisji śledczej. W przypadku zarzutów prezydenta co do legalności, kompletności i obiektywności przedstawionych we wniosku dowodów i zarzutów, istnieje możliwość złożenia przez osobę, wobec której toczy się pozasądowe postępowanie konstytucyjne, dodatkowych dowodów oraz opinii ekspertów i specjalistów. Na tym etapie procedowania Rada Najwyższa może zlecić przeprowadzenie dodatkowych wyjaśnień oraz ekspertyz albo przejść do głosowania nad uchwałami dotyczącymi złożenia prezydenta z urzędu. Na posiedzeniach plenarnych

³⁴ A. Stec, *op.cit.*, s. 273.

przeprowadza się również dyskusje, w ramach których członkowie komisji śledczej, deputowani popierający inicjatywę odwołania głowy państwa oraz pozostali deputowani mają prawo do wypowiedzenia się na temat zasadności i prawdziwości zarzutów.

Ostatnim punktem regulaminowym jest przeprowadzenie głosowania w trybie tajnym nad wysunięciem oskarżenia w stosunku do prezydenta Ukrainy. Jak stanowi ust. 5 art. 111 Konstytucji Ukrainy, w przypadku zaistnienia odpowiednich podstaw Rada Najwyższa Ukrainy, głosami 2/3 jej konstytucyjnego składu, podejmuje decyzję o wysunięciu oskarżenia wobec prezydenta Ukrainy. Następnie, wypełniając obowiązek określony w ust. 6 art. 111 Konstytucji, Rada Najwyższa większością głosów deputowanych kieruje wniosek do Sądu Konstytucyjnego Ukrainy, jako jedyne organu sądownictwa konstytucyjnego, w celu wydania orzeczenia w sprawie przestrzegania procedury konstytucyjnej w zakresie rozpoznania i rozpatrzenia sprawy o złożenie z urzędu prezydenta Ukrainy w trybie impeachmentu. Przedmiotem oceny jest analiza legalności i prawidłowości proceduralnej przeprowadzonej przez Radę Najwyższą Ukrainy oraz specjalną tymczasową komisję śledczą. Rada Najwyższa zobowiązana jest również do skierowania aktu oskarżenia do Sądu Najwyższego w celu stwierdzenia, w formie orzeczenia, o wystąpieniu w działaniach, o jakie oskarża się prezydenta Ukrainy, znamion zdrady państwa lub innego przestępstwa. Sąd Najwyższy dokonuje analizy, stwierdzając wystąpienie znamion czynu zabronionego zdrady państwa lub innego przestępstwa. Orzeczenie takie nie ma charakteru wyroku, za którym stoi odpowiednia kara lub środek karny, zgodnie z Kodeksem Karnym Ukrainy. Odpowiedzialności karnej osoby złożonej z urzędu prezydenta w trybie impeachmentu można dochodzić na zasadach ogólnych³⁵. Rada Najwyższa Ukrainy, po wypełnieniu niezbędnych konstytucyjnych obowiązków, podejmuje głosowanie nad złożeniem prezydenta ze stanowiska w trybie impeachmentu. Decyzję o odwołaniu prezydenta uważa się za przyjętą z natychmiastowym trybem wykonalności, gdy za takim rozwiązaniem głosowało co najmniej $\frac{3}{4}$ składu Rady Najwyższej. W razie nieuzyskania parlamentarnej większości kwalifikowanej przewodniczący parlamentu ogłasza zakończenie postępowania w sprawie im-

³⁵ Ibidem, s. 274, *Konstytucja Ukraini. Naukowo...*, s. 778.

peachmentu i zarządza opublikowanie go w publikatorze „Głos Ukrainy”. Rozwiązaniu ulega specjalna tymczasowa komisja śledcza. Następuje również oficjalne przeproszenie głowy państwa.

Analiza przepisów prawnych określających przebieg procedury impeachmentu pokazuje niewystarczającą, zdaniem autora, regulację ustawową dotyczącą tego postępowania. Konstytucja i Regulamin Rady Najwyższej Ukrainy nie zawierają postanowień określających ramy czasowe wykonywania czynności proceduralnych. Brak jasno określonych terminów realizacji poszczególnych etapów postępowania może powodować jego przewlekłość. Sugerowanym rozwiązaniem byłoby również rozszerzenie procedury impeachmentu o przeprowadzenie czynności procesowych związanych z jednoczesnym pociągnięciem do odpowiedzialności karnej prezydenta Ukrainy i wymierzeniem przez wskazany organ określonej kary przewidzianej przepisami ukraińskiego prawa karnego. Warte uwagi jest rozwiązanie obowiązujące na gruncie prawa polskiego, w którym Trybunał Stanu ma prawo orzekać kary i środki karne przewidziane w ustawie za czyny wypełniające znamiona przestępstwa lub przestępstwa skarbowe. Trybunał Stanu jako organ uprawniony do orzekania o odpowiedzialności za złamanie Konstytucji lub ustaw przez określony w Konstytucji krąg podmiotów, w tym Prezydenta RP, może orzec również o odpowiedzialności prawnokarnej³⁶.

V. Legalność opróżnienia urzędu prezydenta w 2014 r.

Aktualnie obowiązująca Konstytucja Ukrainy w art. 108 enumeratywnie określa przypadki przedterminowego opróżnienia urzędu prezydenta. Uprawnienia prezydenta wygasają w przypadku zrzeczenia się z urzędu, niezdolności do wykonywania uprawnień ze względu na stan zdrowia, złożenia z urzędu w trybie impeachmentu oraz śmierci. Zasady przedterminowego opróżnienia urzędu prezydenta nabrały szczególnego znaczenia w 2014 r. w trakcie kryzysu konstytucyjnego i politycznego określanego mianem tzw. Rewolucji Godności. W efekcie niezadowolenia społecznego wobec polityki prowa-

³⁶ B. Banaszak, *Art. 198 (Odpowiedzialność konstytucyjna przed Trybunałem Stanu; zakres podmiotowy)*, [w:] B. Banaszak, *Konstytucja RP. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 2–3.

dzionej przez prezydenta Ukrainy Wiktora Janukowycza, prezydent zrezygnował z wykonywania konstytucyjnych obowiązków oraz opuścił państwo.

Rozwiązania prawne zawarte w obowiązującej Konstytucji Ukrainy nie regulują sytuacji nagłego zaprzestania wykonywania obowiązków przez prezydenta. Konstytucja w art. 109 dopuszcza jedynie możliwość zrzeczenia się urzędu przez prezydenta Ukrainy, które nabiera mocy prawnej z chwilą wygłoszenia osobiście odpowiedniego oświadczenia na posiedzeniu Rady Najwyższej Ukrainy. W ukraińskiej literaturze prawniczej można odnaleźć sformułowanie, że Rewolucja Godności z 2014 r. stanowiła swego rodzaju „narodowy impeachment”³⁷, w wyniku którego nastąpiło opróżnienie urzędu prezydenta. W związku z brakiem konstytucyjnych regulacji nastąpił impas konstytucyjny wymagający podjęcia przez parlament ukraiński jako organ władzy ustawodawczej precedensowych rozwiązań prawnych, umożliwiających zapewnienie prawidłowego funkcjonowania państwa.

Rada Najwyższa Ukrainy, w wyniku zawartego porozumienia pokojowego, w dniu 21 lutego 2014 r. przyjęła ustawę o ponownym wprowadzeniu niektórych postanowień Konstytucji Ukrainy³⁸. Ustawa ta przywracała zmiany konstytucyjne dokonane ustawami o zmianie Konstytucji z 8 grudnia 2004 r. (№ 2222-IV)³⁹, 1 lutego 2011 r. (№ 2952-VI)⁴⁰ oraz 19 września 2013 r. (№ 586-VII)⁴¹. Następnie Rada Najwyższa Ukrainy 22 lutego 2014 r. podjęła uchwałę o samousunięciu się prezydenta Ukrainy od wykonywania konstytucyjnych obowiązków i wyznaczeniu przedterminowych wyborów prezydenta Ukrainy⁴². Użyte sformułowanie „samousunięcie”, nieznanie wcześniej ukraińskie-

³⁷ W.L. Fedorenko, op.cit., s. 377.

³⁸ Закон України про відновлення дji окремих положеннi Конституції України, Відомостi Верховної Ради України (ВВР), 2014, nr 11, poz. 143.

³⁹ Закон України про внесення змін до Конституції України Відомостi Верховної Ради України (ВВР), 2005, nr 2, poz. 44.

⁴⁰ Закон України про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських селських, міських, міських, міських, Відомостi Верховної Ради України (ВВР), 2011, nr 10, poz. 68.

⁴¹ Закон України про внесення змін до Конституції України Відомостi Верховної Ради, Відомостi Верховної Ради України (ВВР), 2014, nr 11, poz. 142.

⁴² Постанова Верховної Ради України про самосунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України, Відомостi Верховної Ради України (ВВР), 2014, nr 11, poz. 158.

mu prawu konstytucyjnemu, nabrało znaczenia określającego samodzielną, niekonstytucyjną rezygnację z pełnienia funkcji prezydenta Ukrainy. Zgodnie z treścią postanowienia, Rada Najwyższa przyjęła, że prezydent Ukrainy Wiktor Janukowycz w niekonstytucyjny sposób dokonał samousunięcia z wypełniania konstytucyjnych obowiązków prezydenta.

Dokonując analizy postanowienia, należy stwierdzić, że w preambule aktu zawarto odniesienia do suwerennej woli narodu ukraińskiego, co odzwierciedla, wyrażoną w art. 5 Konstytucji, naczelną zasadę suwerenności narodu. Zgodnie z art. 5 prawo do określenia i zmiany ustroju konstytucyjnego Ukrainy należy wyłącznie do ludu, a państwo, jego organy i funkcjonariusze nie mogą go sobie uzurpować. Konstytucja podkreśla również, że nikt nie może uzurpować sobie władzy państwowej. Na tej podstawie Rada Najwyższa Ukrainy uznała swoją legitymację do przeprowadzenia zmian ustrojowych związanych z prawnym stwierdzeniem opróżnienia urzędu prezydenta w trybie nieznanym prawu ani praktyce konstytucyjnej samodzielnej rezygnacji (samousunięcia) prezydenta.

Należy poddać pod wątpliwość przyjętą przez Radę Najwyższą konstrukcję prawną stwierdzającą samodzielne, niekonstytucyjne złożenie z urzędu prezydenta z jednoczesnym powołaniem się na konstytucyjną zasadę suwerenności narodu ukraińskiego. Dokonując zestawienia zastosowanego rozwiązania przez Radę Najwyższą Ukrainy z przepisami Konstytucji Ukrainy, należy postawić szereg pytań o zgodność uchwały z zasadami naczelnymi stanowiącymi podstawę systemu ustrojowego Ukrainy oraz z przepisami rozdziału V Konstytucji Ukrainy

Rada Najwyższa Ukrainy jako organ władzy ustawodawczej, funkcjonujący w systemie trójpodziału władzy wyrażonym wprost w art. 6 Konstytucji Ukrainy, sprawuje swoje funkcje w granicach określonych w Konstytucji Ukrainy i zgodnie z ustawami Ukrainy. Zasada legalizmu zakłada funkcjonowanie organów w granicach i na podstawie prawa. Rada Najwyższa, podejmując uchwałę stwierdzającą samousunięcie się prezydenta Ukrainy, nie działała w granicach przyznanego jej w rozdziale IV Konstytucji uprawnienia wobec głowy państwa, co oznacza, że nie działała w granicach uprawnień określonych przez Konstytucję. Stwierdzenie przez parlament niekonstytucyjności samodzielnego złożenia urzędu przez prezydenta Wiktora Janukowycza, dokonane w pozakonstytucyjnym (ale również pozaustawowy) trybie

narusza wyrażoną również w art. 1 Konstytucji Ukrainy zasadę demokratycznego państwa prawnego, jak i zasadę praworządności w zakresie działania przez organy państwa w granicach prawnie określonych.

Następnie należy dostrzec zasadę określoną w art. 8 Konstytucji Ukrainy, gwarantującą zwierzchnictwo prawa w Ukrainie i zgodność ustaw oraz innych aktów normatywnych z Konstytucją. Brak jasnej podstawy konstytucyjnej dla uchwały podjętej przez Radę Najwyższą Ukrainy może w przyszłości powodować jej wzruszalność w trybie skargi do Sądu Konstytucyjnego Ukrainy. Jak słusznie zauważa G. Kowalski⁴³, powołanie się w uchwale Rady Najwyższej na wolę narodu ukraińskiego może stanowić argument niewystarczający do uznania omawianej uchwały za legalną w świetle regulacji konstytucyjnych. Przyjęcie takiej konstrukcji prawnej może stanowić podważenie woli narodu ukraińskiego, wyrażonej w akcie wyborczym przy wyborach na prezydenta Ukrainy w 2010 r. Decyzja taka może stanowić zachwianie zasady niedopuszczalności uzurpacji władzy państwowej poprzez samodzielne, nieprzewidziane w przepisach Konstytucji stwierdzenie o samousunięciu prezydenta i ogłoszenie przedterminowych wyborów prezydenckich, a zarazem potwierdzenie zaistnienia nowego ładu w państwie, co również narusza część II art. 5, która stanowi, że tylko lud ma prawo do określenia i zmiany ustroju konstytucyjnego Ukrainy, a państwo, jego organy i funkcjonariusze tych organów nie mogą sobie go uzurpować. Odnosząc się do przepisów rozdziału V Konstytucji Ukrainy dotyczącego instytucji prezydenta Ukrainy, należy przypomnieć, że w art. 108 wskazane zostały przyczyny przedterminowego wygaśnięcia uprawnień prezydenta. Katalog ma charakter zamknięty i nie przewiduje instytucji samousunięcia prezydenta, co wzmacnia przyjęte stanowisko o podjęciu przez Radę Najwyższą uchwały z pominięciem podstawowych norm konstytucyjnych⁴⁴.

W świetle niniejszego artykułu i przyjętej definicji odpowiedzialności konstytucyjnej prezydenta Ukrainy, należy stwierdzić, że Rada Najwyższa, stwierdzając niekonstytucyjne odstępianie prezydenta od wykonywanego urzędu, nie dokonała przewidzianej w Konstytucji specjalnej procedury, która stano-

⁴³ G. Kowalski, *Pozbawienie władzy prezydenta Ukrainy przez parlament w 2014 r. (analiza konstytucyjna)*, „Przeгляд Prawa Konstytucyjnego” 2017, nr 3, s. 110.

⁴⁴ A. Stelmach, *Legalność zmiany władzy na Ukrainie*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2015, nr 4, s. 21.

wi jedyną konstytucyjnie dopuszczalną formę złożenia prezydenta z urzędu przez Radę Najwyższą. Prezydent nie został pociągnięty do odpowiedzialności konstytucyjnej w przewidzianej w prawie formie, wobec prezydenta nie została wszczęta procedura impeachmentu, do postępowania nie zostały też zaangażowane organy władzy sądowniczej. Działania te, a nawet próba podjęcia tych działań nie zostały przez ukraiński parlament dokonane, mimo prawdopodobieństwa zaistnienia odpowiednich przesłanek o postawieniu prezydenta w stan oskarżenia.

VI. Wnioski

Należy przyjąć, zgodnie z legalną wykładnią Sądu Konstytucyjnego Ukrainy, że impeachment jako procedura ustanowiona przez Konstytucję Ukrainy stanowi jedyny tryb pociągnięcia prezydenta Ukrainy do odpowiedzialności konstytucyjnej. Na potrzeby artykułu autor, uwzględniając legalną wykładnię Sądu Konstytucyjnego Ukrainy oraz stanowisko ukraińskiej doktryny prawniczej, podjął próbę sformułowania definicji odpowiedzialności konstytucyjnej prezydenta Ukrainy, którą należy rozumieć jako przewidziany normami prawa konstytucyjnego Ukrainy rodzaj odpowiedzialności prawnej podmiotu konstytucyjnego, który polega na możliwości złożenia z urzędu prezydenta przez Radę Najwyższą Ukrainy w specjalnej procedurze konstytucyjnej w przypadku dopuszczenia się przez niego zdrady państwa albo popełnienia innego przestępstwa.

W pracy autorowi przedstawił poszczególne etapy przeprowadzenia procedury impeachmentu wobec prezydenta Ukrainy, a także, odnosząc się do przepisów Konstytucji Ukrainy oraz Regulaminu Rady Najwyższej Ukrainy, określił organy uprawnione do przeprowadzenia postępowania, przedmiot oraz tryb procedowania parlamentu.

Mając na uwadze przedstawioną powyżej definicję odpowiedzialności konstytucyjnej oraz zaprezentowane w artykule stanowiska doktryny odnoszące się do oceny legalności decyzji Rady Najwyższej Ukrainy w przedmiocie opróżnienia urzędu prezydenta, wydaje się, że parlament dokonał stwierdzenia niekonstytucyjnego odstąpienia prezydenta od wykonywanego urzędu, z pominięciem podstawowych norm konstytucyjnych. Rada Najwyższa nie prze-

prowadziła, przewidzianej w Konstytucji i przedstawionej w niniejszym artykule, procedury impeachmentu. Autor prezentuje stanowisko, zgodnie z którym uchwała parlamentu ukraińskiego podjęta w 2014 r. dotycząca stwierdzenia niekonstytucyjnego samousunięcia prezydenta Ukrainy mogła być przeprowadzona w sposób niezgodny z przepisami ustawy zasadniczej, co może powodować jej wzruszalność w sytuacji zmiany politycznej w Ukrainie.

Na podstawie precedensu konstytucyjnego z 2014 r. oraz obecnie funkcjonujących rozwiązań prawno-konstytucyjnych w zakresie pociągania do odpowiedzialności konstytucyjnej prezydenta Ukrainy, należałoby wyciągnąć określone wnioski *de lege ferenda*. W ocenie autora rozszerzeniu powinien ulec katalog przyczyn powodujących opróżnienie urzędu prezydenta lub rozszerzenie katalogu czynów zawinionych, których popełnienie skutkuje wszczęciem procedury impeachmentu. Proponuje się również, na wzór rozwiązań prawnych obowiązujących w polskiej Konstytucji⁴⁵, wprowadzenie instytucji przejściowej niemożności sprawowania rządu prezydenta, co pozwoli na wypełnianie przyznanych głowie państwa kompetencji przez upoważniony w Konstytucji organ (w przypadku Konstytucji Ukrainy, zgodnie z art. 112, jest to Przewodniczący Rady Najwyższej Ukrainy). Jednym z pożądanych, zdaniem autora, działań prawnych byłoby przyjęcie w trybie ustawodawstwa zwykłego aktów prawnych, które uszczegóławiają zasady przeprowadzania procedury impeachmentu, w tym określających ramy czasowe wykonywania czynności proceduralnych. Sugeruje się również rozszerzenie procedury impeachmentu o przeprowadzenie czynności procesowych związanych z jednoczesnym pociągnięciem do odpowiedzialności karnej i wymierzeniem przez wskazany organ określonej kary przewidzianej przepisami ukraińskiego prawa karnego. Następstwa niezadowolenia społecznego okazanego przez naród ukraiński na przełomie 2013 i 2014 r. uwypukliły rolę oddziaływania suwerena na funkcjonowanie organów władzy państwowej. W ocenie autora, warto rozważyć rozszerzenie katalogu podmiotów uprawnionych do inicjowania działań zmierzających do wszczęcia konstytucyjnej procedury impeachmentu o grupę obywateli, której przysługiwałoby prawo inicjatywy ludowej. Prawne zagwarantowane możliwości wszczęcia procedury impeachmentu na wniosek obywateli może przyczynić się do zwiększenia

⁴⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483).

obrony interesów społecznych i wypełnienia konstytucyjnej zasady suwerenności narodu ukraińskiego.

W świetle przeprowadzonych badań, jako wniosek *de lege ferenda* należy również uznać – popierając stanowisko ukraińskiej doktryny prawniczej – przyjęcie regulacji ustawowych, które będą miały na celu określenie zasad wykonywania urzędu prezydenta oraz uszczegółowienie sposobu wypełniania przysługujących prezydentowi uprawnień i obowiązków wynikających z Konstytucji. W ocenie autora, regulacja ustawowa może również w sposób szczegółowy regulować zagadnienia związane z przeprowadzeniem procedury impeachmentu wobec prezydenta Ukrainy.

Literatura

- Banaszak B., *Konstytucja RP. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Banaszak B., *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2008.
- Batanowa N.M., *Konstytucyjno-prawowa odpowiedzialność jak harnantija zabezpečennaja derżawnoho suwerenitetu Ukrainy*, *Jurydycznyj Wisnyk* 2011, nr 3.
- Batanowa N.M., *Konstytucyjno-prawowa odpowiedzialność jak wyd konstytucyjno-prawowych widnosyn*, „*Czasopys Kyjiwskoho Uniwersytetu Prawa*” 2009, nr 2.
- Dziemidok-Olszewska B., *Instytucja prezydenta w państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, Lublin 2003.
- Fedorenko W.L., *Konstytucyjne Prawo Ukrainy*, Kyjiv 2016.
- Grabowska S., *Modele odpowiedzialności konstytucyjnej prezydenta we współczesnych państwach europejskich*, Toruń 2012.
- Konstytucja Ukraini. Naukowo-praktycznyj Komentarz*, red. W.Ja. Tacij, Charkiw 2011.
- Konstytucja RP. Tom II, Komentarz do art. 87–243*, red. Safjan M., Bosek L., Warszawa 2016.
- Kowalski G., *Pozbawienie władzy prezydenta Ukrainy poprzez parlament w 2014 r. (analiza konstytucyjna)*, „*Przegląd Prawa Konstytucyjnego*” 2017, nr 3.
- Nalyvaiko L.R., *Konstytucyjno-prawowa odpowiedzialność: pytania teorii ta praktyki: awtoferat dysertacji kandydata jurydycznych nauk*, Kyjiv 2000.
- Olechno A., *Instytucja Prezydenta w systemie konstytucyjnym organów Ukrainy (1996–2005)*, Toruń 2009.
- Skończyńska-Prokopowicz B., Luchakivska I., *Prawo ukraińskie. Teksty – źródła – tłumaczenia*, Rzeszów 2015.
- Sopilko I.M., Bezzubow D.O., Korniejew Ju.W., Melnyk O.M., *Konstytucja Ukraini. Naukowo-praktycznyj Komentarz*, Kyjiv 2017.

- Sowhyrja O.W. Szuklina N.H., *Konstytucyjne Prawo Ukrainy. Pownyji Kurs*, Kyjiw 2018.
- Stec A., *Pozycja ustrojowa Prezydenta w systemie konstytucyjnym Ukrainy (1991–2012)*, Lwów 2014, s. 270.
- Steciuk N., *Odpowiedzialność konstytucyjno-prawna w kontekście zmian Ustawy Zasadniczej Ukrainy z 1996 r.*, [w:] *O potrzebie zmian Konstytucji Polski i Ukrainy*, red. W. Skrzydło, W. Szapował, K. Eckhardt, Przemyśl 2006.
- Stelmach A., *Legalność zmiany władzy na Ukrainie*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2015, nr 4.
- Tkaczenko Ju.W., *Osoblywosti Konstytucyjno-prawowoji Widpowidalnosti*, „Forum Praw” 2013, nr 3.
- Tkaczenko Ju.W., *Formy (Wydy) Konstytucyjno-prawowoji widpowidalnosti*, „Forum Praw” 2013, nr 2.
- Todika Ju.N., *Konstytucja Ukraini: problemi teoryy i praktyky*, Charkow 2000.
- Zieliński E., *System konstytucyjny Ukrainy*, Warszawa 2007.